

Ludvig Holberg: Erasmus Montanus (1723)

I komedien "Erasmus Montanus" er den unge mand Rasmus Berg vendt hjem til sin familie efter at have studeret et år på universitetet i København. Han har blandt andet lært latin (og har tillagt sig navnet Erasmus Montanus) og klassisk argumentation. Hans far, Jeppe, og hans mor, Nille, er begge meget benovede, men ridefogeden Jesper og degnen Per går i rette med Montanus. Ridefogeden kommer for at hilse på Montanus, og det udvikler sig til en diskussion.

Akt 3. Scen. 2.

Jeppe. Nille. Montanus. Jesper.

JESPER.

*Serviteur Monsieur!*¹ Jeg gratulerer Ankomsten.

MONTANUS.

Jeg takker Hr. Ridefoget.

JESPER.

Det er mig kiært, at vi har faat saadan lærd Mand her i Byen. Det har vel kosted ham mangen Hovedbryden, førend hand er kommen saa vit. Jeg ønsker jer ogsaa til Lykke Jeppe Berg med jer Søn! nu har I faat Glæde paa jer gamle Alder.

JEPPE.

Ja det er sandt.

JESPER.

Men hør min kiære Monsieur Rasmus, jeg vilde spørge ham om noget.

MONTANUS.

Mit Navn er Montanus.

JESPER (*sagte til Jeppe.*)

Montanus, er det Rasmus paa Latin?

JEPPE.

Ja det maa saa være.

¹ Tjener, Herre

JESPER.

Hør min kiære Monsieur Montanus Berg! jeg har hørt at lærde Folk skal have saa underlige Meeninger. Er det sandt, at man holder for i Kiøbenhavn, at Jorden er rund? Her paa Bierget vil ingen troe det; thi hvor kand det være, efterdi Jorden synes jo gandske flack.

MONTANUS.

Det kommer deraf, at Jorden er saa stor, at man ikke kand merke dens Rundhed.

JESPER.

Ja det er sandt, Jorden er stor, det er fast den halve Deel af Verden. Men hør Monsieur! hvor mange Stierne vilde der vel til at gjøre en Maane?

MONTANUS.

En Maane! Maanen er mod en Stierne ligesom Pebling Søen mod heele Siælland.

JESPER.

Ha ha ha ha, de lærde Folk ere aldrig rigtige i Hovedet. Jeg har min Troe hørt dem, der siger, at Jorden løber, og Solen staar stille. Monsieur troer vel ikke det ogsaa?

MONTANUS.

Ingen fornuftig Mand tviler meer derom.

JESPER.

Ha ha ha, skulle Jorden løbe, maatte vi jo falde iblant og slaae Halsen i stykker.

MONTANUS.

Kand ikke et Skib løbe med jer uden at I slaar Halsen i tu?

JESPER.

Men I siger jo at Jorden løber omkring, skulle nu Skibet vende sig om, falt da Folkene ikke udi Søen?

MONTANUS.

Ney, jeg skal forklare jer det tydeligere, hvis I vil have Taalmodighed.

JESPER.

Jeg vil min Troe intet høre derom! jeg maatte jo være gall, om jeg troede saadant, Jorden skulle velte sig om, og vi skulle ikke falde hovedkulds Fanden i vold ned i Afgrunden, ha ha ha; men min kiære Monsieur Berg, hvoraf kommer det, at Maanen er undertiden saa liden, undertiden saa stor?

MONTANUS.

Om jeg nu siger jer det, vil I dog ikke troe det.

JESPER.

Ach vær saa god og siig mig det.

MONTANUS.

Det kommer deraf, at naar Maanen er voxen til, klipper man stykker af den for at gjøre Stierne af.

JESPER.

Det er min Troe curiøst, jeg vidste det min Troe ikke tilforn. Dersom man klippede ikke Stykker af den, vilde den voxe alt for stor, og blive saa bred som heele Sælland. Naturen regiærer dog alting meget viseligen; men hvoraf kommer det at Maanen varmer ikke saa vel som Solen, da den dog er ligesaa stor?

MONTANUS.

Det kommer deraf, at Maanen er intet Lys, men af samme mørke Materie som Jorden, der laaner sit Lys og Skin af Solen.

JESPER.

Ha ha ha ha ha ha; lad os tale om noget andet, det er noget forstyrret Tøyy, man kand blive Catolsk i Hovedet deraf.

Scen. 3.

Jeppe. Montanus. Jesper. Per Degn. Nille.

JEPPE.

Velkommen Per! hvor got Folk er, kommer got Folk efter. Der seer I min Søn, som er nylig kommen hiem.

PER.

Velkommen her Monsieur Rasmus Berg.

MONTANUS.

I Kiøbenhavn er jeg vant til at heede Montanus; jeg beder I vil kalde mig ligeledes.

PER.

Ja sommend, det kand komme mig paa et ud. Hvorledes staar ellers til i Kiøbenhavn, deponerede² der mange i Aar?

MONTANUS.

Som der plejer.

PER.

Blev der nogen rejiceret³ i Aar?

MONTANUS.

To à tre *conditionaliteter*⁴.

PER.

Hvem er *Imprimatur*⁵ i Aar?

MONTANUS.

Hvad vil det sige?

PER.

Jeg meener hvem er *Imprimatur* til Vers og Bøger, som gaaer i Trykken?

MONTANUS.

Skal det være Latin?

PER.

Ja i min Tid var det got Latin.

MONTANUS.

Var det da got Latin, saa maa det endnu være ligeledes. Men det har aldrig været Latin i den Meening, som I vil have det.

PER.

Jo min Troe er det got Latin.

² Afgiver afsluttende eksamen.

³ Afvist.

⁴ (latin) på prøve. ('Dumpet på prøve' vil sige: optaget på prøve)

⁵ **imprimatur**, tryk på titelbladet eller dets bagside i bøger mv. som angivelse af kirkens eller den statslige censurs trykkeitilladelse. I Danmark skulle dette ifølge Danske Lov fra 1683 forekomme i alle bøger; praksis var dog ikke helt konsekvent. Bestemmelsen blev ophævet i 1770, men censur blev praktiseret frem til Junigrundloven 1849.

MONTANUS.

Skal det da være et *Nomen*⁶ eller et *Verbum*⁷?

PER.

Det er et *Nomen*.

JESPER.

Det er ret Per, svar kun brav for jer.

MONTANUS.

*Cujus declinationis*⁸ er da *Imprimatur*?

PER.

Alle de Ord, som nævnes kand, henføres til 8 Ting, som er *Nomen*, *Pronomen*, *Verbum*, *Principium*⁹, *Conjugatio*, *Declinatio*, *Interjectio*¹⁰.

JESPER.

Jo jo, hør kun til Per, naar hand vil ryste sine Ærmer. Det er ret, klem kun paa ham.

MONTANUS.

Hand svarer intet til det jeg spør ham, hvad har *Imprimatur* i *Genitivo*¹¹?

PER.

Nominativus Ala, *Genitivus Alæ*, *Dativus Alo*, *Vocativus Alo*, *Ablativus Ala*¹².

JESPER.

Jo, jo, Monsieur Montanus, vi har sammend ogsaa Folk her paa Bierget.

PER.

Det skulle jeg ogsaa meene; der deponerede min Troe andre Karle i min Tid, end nu omstunder; det var Karle, som lode sig rage to gange om Ugen, og kunde alle *scandere*¹³ alle slags Vers.

⁶ Navneord.

⁷ Udsagnsord.

⁸ Hvilket bøjningsmønster.

⁹ princip, (af lat. *principium* 'grund, grundlag, begyndelse, oprindelse', afledt af princeps), sætning, hvis sandhed forekommer indlysende, og af hvilken andre sandheder kan udledes.

¹⁰ interjektion; udråbsord.

¹¹ Ejefald/genitiv.

¹² Bøjningsremsen (lidt mangelfuld) for ordet "vinge".

¹³ læse (vers) med den rigtige betoning af rytmen.

MONTANUS.

Det er en mægtig Sag, saadant kand man nu gjøre udi anden *Lectie*. Nu omstunder deponerer Karle fra Kiøbenhavns Skole, som kand gjøre Hebraiske og Chaldaiske¹⁴ Vers.

PER.

Saa maa de ikke kunde meget Latin da?

MONTANUS.

Latin! om I kom i Skolen nu, kunde I ikke komme høyere end i Sinke-*Lectien*.

JESPER.

Siig ikke det Montanus, Degnen er min Troe en brav studeret Mand, det har jeg hørt baade Herredtzfogeden og Amtsforvalteren sige.

MONTANUS.

Maa skee de forstaa ligesaa lidet Latin, som hand.

JESPER.

Jeg hører dog, hand svarer brav for sig.

MONTANUS.

Hand svarer jo ikke til det jeg spør ham om. *E qva Schola demissus es mi Domine*¹⁵?

PER.

*Adjectivum & Substantivum, genere, numero & Caseo conveniunt*¹⁶.

JESPER.

Hand maaler ham min Troe Skieppen fuld; ret Per, vi skal min Troe drikke en Pæl Brændeviin sammen.

MONTANUS.

Dersom Hr. Foged vidste, hvad hand svarede, skulle hand lee sin Mave i tu. Jeg spør ham, fra hvilken Skole hand har deponered, hand svarer noget andet hen i Taaget.

¹⁴ om sproget der taltes i Chaldæa, el. det sprog jøderne talte efter det Babylonske fængsel.

¹⁵ Fra hvilken skole er I udgået min herre?

¹⁶ Adjektiv og substantiv stemmer overens i køn, tal og kasus.

PER.

*Tunc tua res agitur, Paries cum proximus ardet*¹⁷.

JESPER.

Jo, jo, nu vil hun min Troe ret gaae an, svarer I nu dertil.

MONTANUS.

Jeg kand ikke svare dertil, det er lutter Pølse-Snak. Lad os tale Dansk sammen, som de andre kand forstaa, saa skal man strax faa at høre, hvilken Karl det er.

(Nille græder.)

JESPER.

Hvorfor græder I Bestemoor?

NILLE.

Jeg har saa ont deraf, at min Søn skal give sig tabt i Latinen.

JESPER.

Ach Bestemoer! det er jo ingen Under. Per er jo ogsaa meget ældre, end hand, det er jo ingen Under. Lad dem nu tale Dansk da, som vi alle forstaa.

PER.

Ja nok, jeg er parat til hvilken af Deelene hand vil. Vi vil give hinanden nogle Spørgsmaal; for Exempel, hvem var det, som skreg saa høyt, at man kunde høre ham over den heele Verden?

MONTANUS.

Jeg veed ingen, som skriger stærkere, end Esle og Landsby-Degne.

PER.

Snak! kand man høre dem over heele Verden? Det var et Asen i Noæ Arck; thi heele Verden var i Arcken.

JESPER.

Ha, ha, ha, det er min Troe sandt, ha ha ha, der sidder et forslagen Hoved paa den Per Degn.

PER.

Hvem slog den 4de Deel af Verden ihjel?

¹⁷ tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet (lat., citat af den romerske forfatter Horats (65-8 f.Kr.), der dog har *nam* i stedet for *tunc*, dvs. da er der også fare for dig.

MONTANUS.

Ej jeg svarer ikke til slige grove Spørsmaal.

PER.

Det var Cain, som slog sin Broder Abel ihjel.

MONTANUS.

Beviis, at der var ikke meer end fire Mennisker da til.

PER.

Beviis I, at der var fleere.

MONTANUS.

Det giøres ikke fornøden; thi *affirmanti incumbit probatio*¹⁸, forstaar I det?

PER.

Ja vist. *Omnia conando docilis solertia vincit*¹⁹, forstaar I det?

MONTANUS.

Jeg er ikke klogere, som staar her og disputerer med en Sinke. I vil disputere, og kand hverken Latin eller Dansk, langt mindre veed, hvad *Logica* er. Lad høre engang, *quid est Logica*²⁰?

PER.

*Post molestam senectutam, post molestam senectutam nos habebat humus*²¹.

MONTANUS.

Vil din Slyngel fixere mig, (*faar ham i Haaret, de slaaes, Degnen echaperer*²², og raaber, Sinke, Sinke.)

(*De gaaer alle ud, foruden Fogden.*)

¹⁸ bevisbyrden påhviler den, der fremsætter påstanden.

¹⁹ Ved at forsøge alt sejrer den lærvillige flid.

²⁰ Hvad er logik?

²¹ Efter den besværlige alderdom, efter den besværlige alderdom, skal jorden få os (tre linjer af studentersangen *Gaudeamus Igitur*)

²² Undslipper.